

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita:

Osa esityksen tavoitteista on kannatettavia. Tavoitteet eivät kuitenkaan ole riittäviä eikä niihin päästä esitetyillä tarkennuksilla ja toimenpiteillä. Esitettävät painotukset johtavat näkövammaisten henkilöiden oikeuksien ja yksilöllisen palvelutarpeen huomiotta jättämiseen sekä riittämättömiin palveluihin tai jopa kokonaan vaille palveluja jäämiseen perus- ja ihmisoikeudet vaarantavalla tavalla.

Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset ry:n mielestä esityksessä on nähtävissä perusoikeuksien nakertamista askel ja sektori kerrallaan. Esitys on irrotettu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta, ja se kajoaa periaatteellisiin ja perustavanlaatuisiin oikeuksiin. Tämä ei ole hyväksyttävää. Esityksessä on sivuutettu sekä uuden, jo hyväksytyn, että voimassa olevan vammaispalvelulain tavoitteet ja tarkoitus.

YK:n vammaissopimusta ei esityksessä tosiasiallisesti huomioida, vaan siihen viitataan lähinnä sopimuksen olemassaolon osalta. Esityksessä ei mainita YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa tai vammaisten henkilöiden itsenäisen elämän turvaamista eikä huomioida sitä, ettei YK:n vammaissopimus tue vammaisuuden perusteella myönnettävien palvelujen rajaamista iän mukaan. Vammaispalvelulain uudistamisen tulee lähteä vammaisten henkilöiden tarpeista. Tämä ei esityksessä toteudu kuin hyvin heikosti.

Räikein esimerkki YK:n vammaissopimuksen huomiotta jättämisestä on esityksessä soveltamisalapykälästä kokonaan poistettu vammaisuuden sosiaalinen malli. Hyväksytyin vammaispalvelulain 2 § 1 momentin 2 kohdassa olleen ”osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa” poistaminen esitysluonnoksesta kuvaa osuvasti sitä, että ehdotusten toteutuessa osa vammaisista henkilöistä rajattaisiin vammaispalvelujen, vammaispalvelulain ja aktiivisen yhteiskunnan ulkopuolelle.

Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset toteaa, että esitys on myös räikeässä ristiriidassa eduskunnan syksyllä 2023 vammaispalvelulain voimaantulon lykkäämisesityksen (HE 9/2023) käsittelyn yhteydessä antamiin lausumiin nähden. Lausumissaan eduskunta edellytti, että valtioneuvosto ryhtyy toimenpiteisiin vammaispalvelulain soveltamisalan, lain ensisijaisuuden ja lain yksittäisten säännösten tarkkuuden kehittämiseksi siten, että kaikki vammaiset henkilöt pääsevät tosiasiallisesti heille kuuluviin palveluihin; sekä sitä että valtioneuvosto varmistaa hyvinvointialueille riittävät resurssit vammaisten henkilöiden tarpeenmukaisten palveluiden turvaamiseksi. Käsillä oleva esitys ei tule toteuttamaan eduskunnan antamien lausumien sisältöä, vaan ne on valmistelussa sivuutettu.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Esityksellä ei päästä sen tärkeimpään tavoitteeseen, eli sillä ei turvata näkövammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista ja palveluiden saatavuutta. Tavoitteista vammaispalvelulain säilyttäminen vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina ei toteudu riittävän hyvin.

Tällaisena esitys on ristiriidassa uuden vammaispalvelulain tavoitteen estää palveluiden väliinputoaminen kanssa. Lisäksi se uhkaa tuottaa uusia palveluiden väliinputoajaryhmiä. Tällainen ryhmä tulee muun muassa olemaan ikääntyneenä näkövammautuvat henkilöt sekä mahdollisesti myös muut näkövammaiset henkilöt.

Esityksen mukaan (s. 43) siinä esitettyjen tarkennusten myötä hyvinvointialueilla on paremmat edellytykset soveltaa lainsäädäntöä yhdenmukaisesti ja lainvalintasäännösten tarkentaminen parantaa vammaisten henkilöiden ennakkollista oikeusturvaa. Esitetyt säännösmuutokset ovat niin epätasällisia ja jättävät niin paljon tulkinnanvaraa, että ennakkollinen oikeusturva päinvastoin vaarantuu.

Esityksessä sivuutetaan toistuvasti se, että sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla ei kyetä, eikä edes pyritä, vastaamaan näkövammasta aiheutuviin palvelutarpeisiin eikä mahdollistamaan

näkövammaisen henkilön itsenäistä elämää ja yhdenvertaista osallisuutta ja osallistumista yhteiskuntaan. Samoin sivuutetaan esimerkiksi se, että sosiaalihuoltolain mukaiset tukipalvelut ja kotihoito rajaavat asiakkaan elämänpiiriä ja vuorovaikutusta vain työntekijän ja mahdollisesti muiden saman palvelun käyttäjien keskinäiseksi ja muun muassa yksittäisen henkilön yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollistaminen mainitaan sosiaalihuoltolain perusteluissa vain poikkeuksena. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä luomaan näkövammaiselle henkilölle edellytyksiä toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä tavalla, jota eduskunnan perustuslakivaliokunta on painottanut.

Soveltamisalasäännöksen muutosesitys on rakennettu siten, että taloudelliset seikat tulevat ohjaamaan hyvinvointialueita siirtämään näkövammaisia henkilöitä sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen piiriin. Tämä siitä huolimatta, vaikka sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut heikentävät näkövammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, itsenäistä elämää, osallisuutta ja osallistumista merkittävästi. Näkövammaisten henkilöiden tosiasialliset mahdollisuudet saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita ja päästä YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla nauttimaan täysimääräisistä oikeuksista ja vapauksista ilman syrjintää eivät tällöin toteudu.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Esityksessä soveltamisalasäännöksestä on kokonaan pudotettu pois hyväksytyin vammaispalvelulain 2 § 1 momentissa ollut vammaisuuden sosiaalinen malli, joka oli lain tavoitteiden ja tarkoituksen kannalta ensisijaisen olennainen. Vammaisuuden sosiaalisen mallin tilalle on otettu vain välttämättä tarvittava apu tai tuki tavanomaisessa elämässä. Tällä muutoksella vammaiset henkilöt ollaan laittamassa, ja heidän elämänsä ollaan tyypistämässä, vain hoivan ja huolenpidon kohteiksi.

Vammaisuuden sosiaalinen malli ei enää tule esiin edes esityksen perustelutekstissä. Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset vaatii, että vammaisuuden sosiaalinen malli palautetaan säännöstasolle ohjaamaan sen arviointia mihin vammaisen henkilön palveluiden on riitettävä ja oltava sopivia, eli osallistumiseen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa sekä itsenäisen elämän, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi seuraavasti muotoillulla säännöksellä:

”Tässä laissa säädetään erityispalveluiden järjestämisestä niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea itsenäisen elämän, osallisuuden tai yhdenvertaisuuden toteutumiseen tavanomaisessa elämässään ja osallistuakseen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.”

Tässä ehdotuksessa elämässä -sanaan lisätty sijapäätte on olennainen henkilön yksilöllisen elämäntilanteen, eli hänelle tavanomaisen elämän huomioon ottamisen kannalta.

Myös vamman aiheuttamien toimintarajoitteiden käsite (vuonna 2023 hyväksytyn vammaispalvelulain 2 § 1 momentti 1 kohta) on esityksessä pudotettu säännöstasolta, vaikka sen olisi perusteltua olla juuri säännöstasolla ohjaamassa palvelujen tarpeen arviointia. Myös se tulee palauttaa säännöstasolle. Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset vaatii, että 2 §:ssä säilytetään seuraava määritelmä:

"Tässä laissa tarkoitetaan vammaisella henkilöllä henkilöä, joka tarvitsee vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä."

Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset ehdottaa ensisijaisesti luonnoksessa esitetyn 2 §:n 3 momentin poistamista kokonaan. Muut 2 §:n säännökset, edellä esittämällämme tavalla muokattuina, ovat riittäviä ohjaamaan lain valintaa eikä esitettävää 2 §:n 3 momenttia tarvita. Lisäksi esitettävän 2 §:n 3 momentin sanamuoto "ei ole järjestettävissä" ja käsitevalinta "elämänvaihe" vaarantavat näkövammaisen henkilön oikeuden vammansa vuoksi välttämättömiin palveluihin.

Mikäli esitettävän 2 § 3 momentin poistamista ei pidetä mahdollisena, tulee se vaihtoehtoisesti muuttaa seuraavaan muotoon:

"Tämän lain perusteella järjestetään erityispalveluita, jos ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitetut palvelut eivät ole vammaiselle henkilölle sopivia, riittäviä sekä hänen yksilöllisen tarpeensa ja etunsa mukaisia."

Tällöin momentti on tarkoitukseltaan ja ajatukseltaan yhtenevä vuonna 2023 hyväksytyn vammaispalvelulain 2 §:n 2 momentin kanssa.

Esityksessä korostetaan toistuvasti, että vammaispalvelulain mukaisia palveluja on tarkoitus järjestää vain niille vammaisille henkilöille, jotka eivät voi saada ensisijaisen lainsäädännön perusteella heille välttämättömiä palveluita. Lisäksi esityksessä korostetaan, että vammaispalvelulain perusteella järjestetään palveluja vain, jos vammaisen henkilön avun ja tuen tarve poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Vain-sana on esillä korostetusti ja on selkeästi suunniteltu ohjaamaan pois vammaispalvelulain piiristä. Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset vaatii, että vain-sana poistetaan säännöksistä ja sen käyttöä perustelutekstissä vähintään vähennetään merkittävästi. Sen nykymuotoinen käyttö tulee jättämään vammaiset henkilöt vaille yksilöllisen tarpeen ja elämäntilanteen mukaisia sekä toimivia vammaispalveluja. Tämä ei ole hyväksyttävää ja on täysin ristiriidassa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kanssa.

Esityksen mukaan (s. 31) on todennäköistä, että ne ikääntymisestä johtuvasta syystä palvelutarpeessa olevat, joilla on välttämätön tarve saada esimerkiksi päivittäisiin toimiin tai osallisuuteen apua ja tukea, ovat jo sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen piirissä.

Näkövammaisten henkilöiden kohdalla näin ei läheskään aina ole. Kun ikääntynyt aktiivinen henkilö

näkövammautuu, hän ei monestikaan ole ollut hoidon eikä hoivan kohteena ennen vammautumista, joten hän ei myöskään ole ollut sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen piirissä. On virheellistä todeta asia näin yksioikoisesti.

YK:n vammaissopimus ja yhdenvertaisuuslaki on ehdottomasti mainittava relevanttina oikeusnormistona ja tulkintaohjeena vammaisen henkilön palveluista päätettäessä. Samoin on otettava huomioon yhdenvertaisuuden edistämismääräys, oikeus kohtuullisiin mukautuksiin ja mahdollisuus positiiviseen erityiskohteluun (yhdenvertaisuuslaki 9 ja 15 §). YK:n vammaissopimus määrittelee, millaisia itsenäistä elämää ja osallisuutta turvaavien palveluiden tulee olla (Vammaisoikeuskomitean yleiskommentti nro. 5).

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdoitus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Käsite ”elämänvaihe” on aivan liian epätasainen. Sen mukaan ottaminen säännökseen tosiasiallisesti palauttaisi vammaispalvelulakiin sekä hyväksytyyn uuden vammaispalvelulain eduskuntakäsittelyssä vuonna 2023 soveltamisaläsäännöksestä perustuslakivaliokunnan edellytyksestä poistetun ikääntymisrajoituksen, että alkuperäisestä lakiesityksestä jo luonnosvaiheessa poistetun käsitteen ”normaali ikäkauteen liittyvä tarve”.

Vammaisen henkilön tilannetta ja tarpeita ei tule verrata elämänvaiheen tavanomaiseen tarpeeseen vaan vastaavassa elämäntilanteessa (olipa elämäntilanne tavanomainen tai yksilöllinen ja erityinen) olevan vammattoman henkilön tarpeisiin. Elämänvaihe on erityisesti ikään liittyvä käsite. Vammaisuus puolestaan on kaikki elämänvaiheet läpäisevä erityinen ja koko elämän tai vuosikymmeniä tai vuosia jatkuva elämäntilanne, johon liittyviä erityisiä vammasta johtuvia tarpeita ei saa keinotekoisesti ja tarkoitushakuisesti häivyttää elämänvaiheen käsitteen alle. Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset ehdottaa elämänvaiheen käsitteen tilalle täsmällisemmin määriteltävissä olevaa ja yksilöllisyyden paremmin huomioivaa elämäntilanteen käsitettä.

Esityksen perustelut eivät ohjaa säännöksen soveltamista siten, että se perustuu perus- ja ihmisoikeuspohjaiseen tulkintaan (yksilöllisyys, jokaisen oikeus elää omannäköistä elämää omiin valintoihin perustuen). Perustelut ohjaavat oikeuksia kaventamaan tulkintaan siitä, minkä katsotaan olevan missäkin tilanteessa tavanomaista. Käytännössä syntyisi lukuisia tulkinnanvaraisia ehtoja, kuten mitä tarkoitetaan elämänvaiheella, mitä tarkoitetaan tavanomaisella ja mitä tarkoitetaan välttämättömällä sekä kuka nämä kaikki määrittelee. Näkövammaisen henkilön yksilölliset tarpeet, elämäntilanne ja vammaispalvelujen sekä niiden järjestämistapojen todellinen tarve jää sivuun, jolloin muun muassa YK:n vammaissopimuksen edellyttämä itsenäinen ja omaehtoinen elämä eivät toteudu.

Esityksen mukaan iäkkäillä henkilöillä esiintyy tyypillisesti erilaisia sairauksia, jotka eivät ole niin tavanomaisia nuoremmassa ikäluokassa, ja joita on kuvattu hyväksytyin lain 2 §:ää koskevissa perusteluissa (HE 191/2022). Näissä perusteluissa näkövamma on liitetty ikääntymiseen. Sivulla 158 otsikon vanhimpien ikäluokkien koko ja sairastavuus alla samassa kohdassa on mainittu muun muassa nivelrikko, sydämen vajaatoiminta ja luun tiheyden väheneminen. Näkövammaisuus on nostettu esiin hyvin erikoisesti ja erikoisessa asiayhteydessä. Lisäksi lain vaikutusarvioinneissa luvussa 4.2.3.2 Sosiaaliset vaikutukset (s. 121–124) on taulukko numero 20, jossa esitetään arvioita eri tavoin vammaisten henkilöiden määrästä ja oikeudesta vammaispalveluihin. Nämä kaksi yhdessä ovat osoittavia ja pyrkivät esittämään näkövammaisuuden muuna kuin vammaisuutena. Kun nyt lausuntokierroksella olevassa esityksessä viitataan näihin kirjauksiin, kyse on tilanteesta, jossa näkövammaisuus pyritään tietoisesti esittämään tavanomaisena ikääntymisenä.

Esityksen mukaan avun, tuen, hoivan ja huolenpidon tarve keskittyy yleensä iäkkäiden henkilöiden viimeisiin elinvuosiin. Tästä ei monestikaan ole kyse iäkkäänä näkövammautuvan henkilön kohdalla. Kun henkilö näkövammautuu esimerkiksi 75–80-vuotiaana, hänellä saattaa olla jäljellä elämää jopa 20–25 vuotta. Ellei hän saa näkövammautuksen vuoksi välttämättömiä vammaispalveluja, hän ohjautuu helposti raskaampien ja kalliimpien palvelujen piiriin sekä jää sivuun aiemman elämänsä tärkeistä asioista. Iäkkään henkilön näkövamma saattaa johtaa masennukseen, syrjäytymiseen ja jopa itsemurhaan. Näkövammaisten henkilöiden itsemurhisiin liittyvää tutkimustietoa on luettavissa Näkövammaisten liiton lausunnosta.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset edellyttää vammaispalveluiden säilyttämistä subjektiivisina oikeuksina.

Ehdotettua säännöstä perustellaan asiakkaiden yhdenvertaisella kohtelulla. Esityksessä (s. 61) väitetään, että ”yleinen yhdenvertaisuusperiaate ja normaalisuusperiaate palveluita järjestettäessä edellyttää, että palvelun käyttäjä maksaa maksullisiksi säädettyistä palveluista niistä määrättäväksi tulevan asiakasmaksun.” Tässä yhdenvertaisuutta ja normaaliuseriaatetta tulkitaan täysin virheellisesti. Tällä virheellisellä tulkinnalla päädytään tilanteeseen, jossa vammaisen henkilö joutuu maksamaan vammautuksen vuoksi välttämättömiä palveluita, joita vammautunut henkilö ei edes tarvitse eikä niistä niin ollen maksa. Esimerkiksi näkövammaisen henkilön kohdalla vammaispalvelut kompensoivat vammautuksen aiheuttamaa haittaa ja mahdollistavat yhdenvertaisen elämän näkevien kanssa.

Huomattava osa näkövammaisista henkilöistä on pienituloisia. Asiakkaan edun ja palvelujen maksuttomuuden suhdetta koskevat muutosehdotukset lisäävät taloudellisia ongelmia ja johtaisivat elämän kapeutumiseen. Esimerkiksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän lakisääteisen näkövammarekisterin tilastojen mukaan näkövammaisten valtion veronalaisten tulojen

keskiarvo oli vuoden 2020 lopussa 20 701 euroa vuodessa ja mediaanitulo 16 796 euroa vuodessa. Tilastokeskuksen mukaan suomalaisen palkansaajan mediaaniansio oli vuonna 2021 3 314 euroa kuukaudessa eli 39 768 euroa vuodessa. Huomattava osa näkövammaisista on kaukana tästä ansiotasosta.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ns. suojasäännöksen ajatus on kannatettava, mutta sen toteutus ei ole. Ehdotettu ns. suojasäännös ei ole riittävän velvoittava ja jäisi vaille merkitystä. Ns. suojasäännös ei turvaa, eikä edes pyri turvaamaan, sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden saamista, vaan vain niiden maksullisuuden mahdollista kohtuullistamista. Säännökseen sisältyvä ”jos” jättää liikaa harkinnanvaraa hyvinvointialueille.

Säännöstä tulee vähintään täsmentää siten, että edellytysten täytyessä viranomaisen on automaattisesti tehtävä päätös maksun määräämättä jättämisestä tai huojentamisesta. Ensisijainen muutos on kuitenkin 2 § 4 momentin sanamuodon muuttaminen. Parempi sanamuoto momentille on:

"Sen lisäksi, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 11 §:ssä säädetään, vammaiselle henkilölle ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestetyistä palveluista perittävä maksu on jätettävä määräämättä, jos maksu estää vammaisen henkilön palveluiden käyttämisen."

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Ikääntymisrajauksesta on luovuttu näennäisesti – ei todellisuudessa

Esityksessä kerrotaan, että ikääntymisrajauksen ajatuksesta on luovuttu. Kuitenkin elämänvaiheen käsitteen käyttöönotto sekä se, että perusteluissa toistuvasti ohjataan nimenomaan iäkkäitä vammaisia tai ikääntyneinä vammautuvia henkilöitä vammaispalvelulain mukaisten palveluiden ulkopuolelle, ohjaavat tosiasiallisen ikääntymisrajauksen käyttöön. Lisäksi toistuvat viittaukset HE 191/2022 2 §:n pykäläkohtaisiin perusteluihin, joissa nimenomaisesti kuvataan ja perustellaan ikääntymisrajausta, näkövammaiset erikseen mainiten, myös tosiasiallisesti ohjaavat ikääntymisrajauksen käyttöön.

Näyttää siltä, ettei näkövammaisuutta ole hallituksen esitystä 191/2022, eikä nyt lausuntokierroksella olevaa esitysluonnosta, kirjoitettaessa ymmärretty, tai haluttu ymmärtää, lainkaan. Näkövammaisuudelle on hyvin tarkat lääketieteelliset kriteerit, mutta niiden lisäksi lainlaatijan on ymmärrettävä näkövammaisen kokonaisvaltainen luonne.

Toimeenpanon valvonta ja ohjaus

Toimeenpanon valvonnan osalta esityksen s. 43 arvio, että uusien säännösten voimaantullessa valvontaan liittyvä työ saattaa hetkellisesti lisääntyä, mutta sen jälkeen palveluiden järjestämisen laillisuusvalvonta jopa helpottuisi, on perustelematon ja epärealistinen.

Myöskään lain toimeenpanon ohjausta ja seurantaa koskevassa kappaleessa (s. 62) ei ole lainkaan huomioitu sekä sosiaali- ja terveysministeriöön että etenkin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vammaispalvelujen tiimin henkilökuntaan kohdistuvia voimakkaita säästötoimia, jotka tulevat merkittävästi vähentämään ohjauksen, tiedottamisen ja kouluttamisen mahdollisuuksia juuri uuden vammaispalvelulain voimaantullessa.

Näkövammaisen henkilön osallisuus palvelutarpeensa arviointiin

Esitys sivuuttaa vammaisen henkilön osallisuuden ja vahvan vaikutusmahdollisuuden oman palvelutarpeensa arviointiin sekä vammaispalvelujen järjestämiseen ja järjestämistapoihin, vaikka näillä seikoilla oli keskeinen merkitys uutta vammaispalvelulakia ja siihen liittyviä sosiaalihuoltolain muutoksia säädettäessä. Lisäksi sivuutetaan vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen. Yksilölliset tarpeet vammaispalveluille ovat yhtä merkittäviä heillä, jotka tarvitsevat niitä vähän, mutta välttämättä, kuin heillä, joiden palvelutarve on suurempi. Tämä on ristiriidassa lain tarkoituksen ja YK:n vammaissopimuksen kanssa. Esitettävä laki korostaa hyvinvointialueiden yksipuolista päätösvaltaa näkövammaisen henkilön palvelutarpeen arviointiin ja palvelujen järjestämiseen. Samoin se ylikorostaa hyvinvointialueiden valtaa rajata vammaisen henkilön palvelut vain tavanomaisen elämän välttämättömiin tarpeisiin sekä hyvinvointialueen yksipuolista valtaa määritellä nämä tarpeet. Tätä korostaa esityksessä toistuva viittaus siihen, että asiakkaalla on valitusoikeus.

Esityksessä väitetään, että sosiaalihuoltolain palveluvalikoimasta löytyy lähes kaikille ikääntymisestä aiheutuvasta syystä palveluita tarvitseville henkilöille riittävät ja sopivat palvelut, eikä vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua yleensä tarvita. Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset toteaa, että iäkkäiden näkövammaisten ja iäkkäänä näkövammautuneiden yhdistyksemme kohderyhmään kuuluvien henkilöiden osalta tämä ei pidä paikkaansa. Näkövammaisen henkilön kohdalla henkilökohtainen avustaja on apuna asioissa, joita henkilö ei näkövamma vuoksi voi tehdä itse tai yksin. Kyse on siitä, että näkövammaisen henkilö määrittelee itse, mitä hän tekee ja hän on oman elämänsä aktiivinen toimija – ei hoidon tai hoivan kohde. Näkövammaisen on subjekti, ei objekti.

Valmennuksen osalta esityksessä todetaan, että iäkkään henkilön kohdalla on pohdittava, tarvitseeko hän tukea oppiakseen uusia tai vahvistaakseen olemassa olevia itsenäisessä elämässä tarvittavia taitoja tai toimiakseen elämässään tapahtuvassa muutostilanteessa tai valmistautuakseen tällaiseen tilanteeseen. Esityksessä myös väitetään, että iäkkäillä henkilöillä on ollut itsenäisessä elämässä tarvittavat taidot, joten kuntoutus vastaa yleensä paremmin heidän tarpeisiinsa.

Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset huomauttaa, että kukaan näkevä henkilö ei ole liikkunut eikä toiminut näkövammaisena omassa arjessaan. Kukaan näkevä henkilö ei ole liikkunut valkoisen kepin kanssa, koska näkevä henkilö ei tarvitse valkoista keppiä. Näkevillä henkilöillä ei lähtökohtaisesti ole myöskään kokemusta tietoteknisten, tiedonsaannin kannalta välttämättömien laitteiden käytöstä näkövammaisena. Tarvittavien taitojen oppiminen ja ylläpito edellyttävät jatkuvaa valmennusta.

Vahvat subjektiiviset oikeudet eivät ole säästökohde

Vammaispalvelut ovat ja niiden tulee jatkossakin olla vahvoja subjektiivisia oikeuksia. Niiden järjestäminen ei ole sidoksissa hyvinvointialueen budjettiin eikä niiden järjestämistä voi rajata budjettiraameilla. Vammaisen henkilön oikeus vammaispalveluihin on ehdoton eikä määrärahoista riippuvainen. Tämä on pidettävä mielessä lakia valmisteltaessa ja siitä päätettäessä. Vammaispalveluja ei saa karsia eikä supistaa säästöihin vedoten. Vammaispalveluihin on taattava riittävä rahoitus, jotta palvelut voidaan toteuttaa ja järjestää näkövammaisen henkilön todellisen tarpeen mukaan. Tämä tarkoittaa sekä palvelujen laajuutta, sisältöä että järjestämistapaa.

Hyväksytyt lain voimaantulo sellaisenaan ei ole ratkaisu

Vuonna 2023 hyväksytty valmiina oleva uusi vammaispalvelulaki on useilta osin epäselvä, epätarkka ja sekava. Tämän kattojärjestöimme Näkövammaisten liitto on todennut jo kyseisen lain valmistelun ja eduskuntakäsittelyn yhteydessä. Epätarkkuus, epäselvyys ja sekavuus kulkevat läpi lain.

Soveltamisalasäännöstä ei tule tarkentaa tavalla, joka uhkaa luoda mielivaltaisen mahdollisuuden välittömään tai välilliseen syrjintään vammaispalveluja myönnettäessä sekä mahdollisuuden, että näkövammaisen henkilö jää ilman tarvitsemiaan vammaispalveluja tai jopa ilman mitään palveluja. Säännöksen tarkentaminen on tehtävä siten, että jokainen tosiasiasa näkövammaisen henkilö saa vammaispalvelut riippumatta siitä, minkä ikäinen hän on tai missä iässä hän on vammautunut.

Pekola Jari
Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset ry